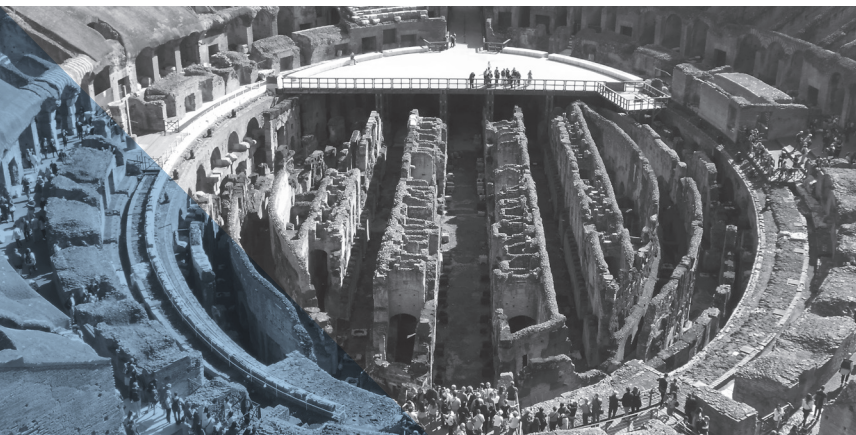


ARKÆOLOGISK FORUM

52 · 2025



INDHOLD · 52 · 2025

I fortidens fodspor* – erfaringer fra et formidlingsprojekt i landskabet Nina Helt Nielsen & Karen Rysgaard	4
Var der søslag i Colosseum? Thyge C. Bro	18
Hvornår er noget arkæologisk? Oskar Bruvik-Hansen	28
Plausibilitet i eksperimentelarkæologien Er der plads til "måske'er" i videnskaben – og hvad kan vi bruge dem til? Sofie Nielsen, Ellen Bille Løppenthin, Mikkel Thychosen & Camilla Fraas Rasmussen	38
Det herrens år 0 Louise Søndergaard & Xenia Pauli Jensen.	48
Vorbasses sociale organisering i Romersk jernalder – et anarkistisk perspektiv Jakob Bach Jensen	56
Græsset er altid grønnere på den anden side – eller? Sidsel Hammerstoft Hansen	66

*) Peer reviewed

Græsset er altid grønnere på den anden side – eller?

Abstract

The grass is always greener on the other side – or is it?

In the past year, the debate over the privatization of development-led archaeology in Denmark has intensified (beginning with Dobat (2023)). During my internship at a Swedish archaeological company, I gained insight into the privatized model and its differences from the Danish system. In this context, I aim to contribute to the debate through my experiences from Sweden, often regarded as the prime example of commercialized archaeology. The ongoing debate is summarized and a shift in perspective is suggested - from questioning whether to commercialize or not, to considering the need for national databases and exploring the potential for developer-funded publication and research initiatives.

Sidsel Hammerstoft Hansen



Over det sidste år har der i Arkæologisk Forum været en debat omkring en eventuel privatisering af Kap. 8 arbejdet i Danmark (Dobat 2023; Pedersen 2024; Schäfler 2024; Aarsleff 2024). Som praktikant i en svensk, arkæologisk virksomhed har jeg haft mulighed for at opleve aspekter af den privatiserede arkæologi og høre, hvad svenske arkæologer tænker om de dele af det svenske system, som er konkurrencedrevne samt debatten om privatiseringen i Danmark. Det har skabt et indblik i fordele og ulemper ved den svenske form for privatisering, der kan være relevante i den aktuelle debat.

Debatten blev påbegyndt i en artikel af Andres Dobat i 2023 (Dobat 2023). Her argumenterer Dobat for, at privatisering af arkæologien vil skabe en frigørelse inden for museumsverdenen samt skabe større muligheder for det enkelte museum. Dette synspunkt er allerede blevet debatteret og gransket af Aarsleff (2024), Schäfler (2024) og Pedersen (2024), hvor bl.a. Schäfler trækker på erfaringer med privatisering i England, Tyskland og Nederlandene. Disse lande fremtræder ofte som en form for skrækeksempler. Dobat har i stedet vendt blikket i sit debatindlæg mod Sverige for at finde "det gode eksempel" på en privatiseret arkæologi. Her lægger han fokus på særligt to elementer: det første element er én af de største forskelle mellem dansk og svensk arkæologi, nemlig at publikations- og forskningsmidler må skrives ind i udgravningsbudgettet i svensk oppdragsarkeologi. Det betyder, at hvis budgettet for en udgravning overstiger 20 gange "prisbasisbeløbet" sættes den i udbud (Länsstyrelsen 2024; Riksantikvarieämbetet 2017:6). Prisbasisbeløbet er i 2025 sat til 58.800 SEK, hvorved en udgravning vil blive sat i udbud, hvis den budgetteres til at overstige 1,76 millioner SEK. Alternativt kan den sættes i udbud, hvis den overstiger fem prisbasisbeløb (svarende til 294.000 SEK), og bygherre ønsker det (Länsstyrelsen 2024; Riksantikvarieämbetet 2017:6). Hvis udgravningen sættes i udbud, kan arkæologiske virksomheder, der er godkendt af Länsstyrelsen, lægge deres bud. Med danske briller er det interessant, at det konkurrerende element i udbuddene er generering af ny viden og ikke kun pris. Det er derfor ofte et krav, at resultaterne skal publiceres og inddrages i forskning, hvor materialet sættes i lokalt, regionalt eller internationalt perspektiv, afhængigt af hvilke krav, som Länsstyrelsen har sat for udgravningen og dens ambitionsniveau (Länsstyrelsen 2024). Budgetteres der med mindre end 20 prisbasisbeløb, og bygherre ikke ønsker en udbudsrunde, tildeles udgravningen en arkæologisk virksomhed af Länsstyrelsen, som derved skal forestå udgravningen inden for det godkendte budget.

Det andet element, Dobat nævner, er de nationale databaser, som Riksantikvarieämbetet står for, og som faciliterer frit tilgængelige data. Disse elementer er beundringsværdige set fra et dansk perspektiv, for det får almindelige udgravninger til at leve op til FARO og VALETTA konventionen samt FAIR-principperne (Faro Convention 2005; Valetta Convention 1992; Aarhus Universitet 2024). Disse kræver tilgang og bevaring af kulturarv for alle samt

tilgængeligt og genanvendeligt data. Det sker bl.a. ved at Riksantikvarieämbetet fastsætter, at der i hver udgravning skal være videnskabelig høj kvalitet, hvilket specificeres som, at der skal skabes "*relevans för myndigheter, forskning och allmänhet*" (Riksantikvarieämbetet 2017:1).

Det er dog værd at bemærke, at disse elementer, som Dobat fremhæver, ikke er direkte forbundet med de konkurrencedrevne elementer af arkæologien. Det første element, vedrørende budgettering af publikations- og forskningsmidler, er en principiel diskussion om, hvorvidt bygherre skal eller ikke skal betale for forskning: I Danmark har vi sagt nej, i Sverige har de sagt ja. Det andet element, der omhandler de nationale databaser med arkæologisk data, står udenfor oppdragsarkæologien i Sverige, og er i stedet Riksantikvarieämbetet og Länsstyrelserne, som er med til at sikre kvaliteten af den arkæologiske drift. Der tegner sig altså et billede af, at de punkter, hvor det svenske system virkelig er stærkt (ifølge Dobat (2023)) ikke er forbundet med, hvorvidt udførelsen af de lovpligtige udgravninger er privatiseret. Joakim Thomasson, leder af Arkeologernas afdeling i Lund, som var med til mødet på Saxo Institutet d. 18/4-2024, hvor bl.a. Dobat fremlagde sine synspunkter og argumenter i debatten, har udtrykt den gode pointe, at et arkæologisk outcome ikke afhænger af aktørernes driftsformer, men i stedet det bagvedliggende system. Den svenske og danske arkæologi har altså forskellige bagvedliggende *raison d'être* – deres formål med at udføre lovpligtig arkæologi er forskellige, hvorfor man i Sverige har et system, der fokuserer på at generere ny viden, mens man i Danmark har et system, som skal dokumentere og gemme den viden, man udgraver om fortiden.

Gennem de sidste måneders praktikophold har jeg fået mulighed for at danne mig et billede af den svenske model – set gennem et sæt danske øjne. Her har jeg fået indsamlet mig min egen samling af anekdotiske observationer på området, som kan opsummeres til følgende:

- På papiret fungerer den konkurrencedrevne model fint, særligt når man har en uafhængig udbyder i form af Länsstyrelsen, som sætter kvalitetskrav og definerer hvilke relevante problemstillinger, som skal belyses. Det væsentlige er, hvad udbuddet vindes på – er det ny viden som i Sverige, eller er det den laveste pris som i andre europæiske lande? Særligt hvis det sidste er tilfældet, er der en betragtelig risiko for, at de arkæologiske virksomheder underbyder hinanden for at vinde et udbud, som man ikke har økonomisk råd til at miste, hvis man har brugt flere uger på udarbejdelsen af det. Det kan blive et psykisk spil mellem de forskellige virksomheder om hvem, der kan byde lavest.
- Hvis den almindelige dansker har det svært ved tanken om, at bygherre skal betale forsknings- og publikationsmidler, så vil man vægre sig ved tanken om, at bygherre indirekte kan ende med at betale for en stor del af driften af en virksomhed. For som Pedersen (2024) skriver, så er de

danske museers "administrationsbidrag" på 25 % ikke nok til, at en virksomhed kan køre rundt (dette er på baggrund af den tidligere udregning af overhead, som netop er blevet ændret af SLKS d. 1. januar 2025). Det vil altså være nødvendigt at skrive en større andel af den arkæologiske drift ind i budgettet ved en privatisering. Specielt, hvis meget personaletid skal gå med at udarbejde tilbud til den efterfølgende udgravning, som man måske/måske ikke ender med at vinde.

- I forlængelse af forrige punkt fremføres et argument af Joakim Thomasson, som omhandler brugen af begrebet "kommerciel". Brugen af begrebet er kritisabel, da det oftest bruges om virksomheder, der skal generere et økonomisk overskud. Gennem brugen af begrebet "kommerciel arkæologi" skabes indirekte en diskurs om, at den lovpligtige arkæologi kan/skal genere et økonomisk overskud. Man kan derfor argumentere for det etiske i, at virksomheder skal tjene penge på vores fælles kulturarv.
- Og sidst men ikke mindst har jeg kun hørt én eneste svensk arkæolog sige, at omstruktureringen, hvor de store udgravninger sættes i udbud, har været godt for arkæologien i Sverige. Det i sig selv taler sit eget tydelige sprog.

Men hvorfor diskuterer vi overhovedet privatiseringen af arkæologien i Danmark, når erfaringer fra vores nabolande ikke nødvendigvis er videre positive? Som Dobat (2023) indleder sit debatindlæg med, så er det godt at have sine argumenter på plads, for på et tidspunkt vil politikerne igen vende blikket mod museumsloven for at se på mulighederne for at spare ved en eventuel omstrukturering. Så lad os for guds skyld have debatten, men lad os også hurtigt blive enige om, at det ikke er så sort/hvidt, som det bliver fremstillet. Erfaringerne fra vores nabolande taler sit eget tydelige sprog. Og de historier siger, at man skal sætte nogle meget klare linjer op i forhold til formål og bedømmelseskriterier, hvis ikke man vil ende i ren "*rensning af jorden for arkæologisk kontamination*" (Dobat 2023:6). Så lad os gøre, hvad arkæologer gør bedst, nemlig at lære af historien og forstå vigtigheden af at se tilbage som en præmis for, at man kan se frem.

Som arkæologer kan vi også tage de mere analytiske briller på og granske, hvad det egentlig er, vi diskuterer. Som jeg ser det, er kernen i denne debat ikke hvorvidt, der skal privatiseres eller ej. Det, der bliver diskuteret, er nærmere, hvordan man bedst kan få mere ud af Kap. 8-udgravningerne, og hvordan data og viden lettere kan flyde frem og tilbage mellem universiteterne og museerne. Og her er en privatisering bare det første løsningsforslag, der præsenteres. Det er muligvis også det forslag, som virker mest ude af trit med virkeligheden for den danske museumsverden, men samtidig også det bedste forslag til at sætte skub i debatten. Som argumenterne er blevet fremlagt gennem debatten af både Dobat (2023), Pedersen (2024),

Schäfler (2024) og Aarsleff (2024), og som jeg ser det, så virker der ikke til at være en efterspørgsel eller et erfaringsmæssigt grundlag for en kommerciel organisering af arkæologien. Efterspørgslen virker i stedet til at være, at der skabes nogle nationale databaser, som rent faktisk fungerer. Det vil aldrig kunne blive de enkelte museers ansvar – og slet ikke ske gennem en privatisering. Samt at man kan forkorte den tidsmæssige afstand mellem udgravning og publicering, hvor en løsning kunne være at stoppe fredningen af bygherre i forhold til at kunne skrive forsknings- og publikationsmidler ind i udgravningsbudgettet.

Referencer

Aarhus Universitet 2024: FAIR principperne. AU Library. <https://library.au.dk/forskere/datamanagement/fair-principperne> (tilgået 14.11.2024)

Dobat, A. 2023: Befrielsens øjeblik: Kapitel 8-arkæologiens kommercielle fremtid. *Arkæologisk Forum* 49, 4–21.

Faro Convention. 2005. Convention on the Value of Cultural Heritage for Society - Culture and Cultural Heritage. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> (tilgået 14.11.2024)

Länsstyrelsen. 2024: Utföra arkeologiska uppdrag. <https://www.lansstyrelsen.se/skane/samhalle/kulturmiljo/utfora-arkeologiska-uppdrag.html> (tilgået 14.11.2024)

Pedersen, K.B. 2024: Privatisering eller kaos? - tanker afledt af Dobat i *Arkæologisk Forum* nr. 49. *Arkæologisk Forum* 50, 22–25.

Riksantikvarieämbetet 2017: Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om uppdragsarkeologi. KRFS

2017:1. Kulturrådets författningssamling, Stockholm.

Schäfler, A. 2024: Privatisering af arkæologien vil skade studerende og fagets kvalitet. *Arkæologisk Forum* 50, 18–21.

Valetta Convention. 1992: Convention for the Protection of the Archaeological Heritage of Europe (revised) - Culture and Cultural Heritage. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/valletta-convention> (Tilgået 14.11.2024)

Aarsleff, E. 2024: Må befrielsen aldrig komme - en kommentar til Andres Dobats debatindlæg "Befrielsens øjeblik". *Arkæologisk Forum* 50, 12–17.

Forfatteroplysninger:

Sidsel Hammerstoft Hansen,
arkæobotaniker; stud.mag., Aarhus
Universitet
Forfatteren kan kontaktes på:
sidsel@hammerstoft.dk